

Dimény-Haszmann Orsolya

EGYHÁZI ÜNNEPEK MINT KÖZÖSSÉGSZERVEZŐ
TÉNYEZŐK EGY CSERNÁTONI GAZDANAPLÓBAN

Kutatástörténeti előzmények

A vallásos jellegű kéziratos gyűjteményeket a 16–17. században fokozatosan kezdték felváltani a világias énekeskönyvek, emlékiratok, naplók,¹ azonban az írás-olvasás lassú terjedése miatt a népi írásgyakorlat, íráshasználat ehhez képest később, a 18. század végére vált általánossá. Az 1868-as tanügyi törvény nyomán fokozatosan kezdték szélesebb körben használni az írást,² ennek a gyakorlatnak elsősorban gazdasági okai voltak, de egyre inkább napi szükségletté vált. Még ez sem eredményezett tömeges írott anyagot a nép köréből, de elkezdődött egy visszafordíthatatlan folyamat, amelyben az írás szerepe nagyon felértékelődött, presztízssé vált. Egy új önkifejezési eszköz lett, amelyet elsősorban azok használtak, akik valamilyen különleges eseményt éltek át. Az írás, az írni-olvasni tudás elterjedése óta az oralitás egyik alternatívájává vált.³ A magánjellegű dokumentumok vizsgálata segíthet abban is, hogy bizonyos történelmi korszakokat ne csupán az utókor megítélésének tükrében lássunk, hanem azok szemszögéből is, akik végigélték azt, minden nehézségével, örömeivel együtt. Így érthetjük meg a cselekedeteiket is adott helyzetben, reakcióikat a világ dolgaira. A népi írott dokumentumok értékére, kutatásuknak fontosságára Ujváry Zoltán hívta fel a figyelmet a magyar folklorisztikában,⁴ de Európában magánjellegű dokumentumokat először a lengyel kutatók kezdtek vizsgálni, körülbelül száz éve.⁵ Albert Ernő tanulmányában utal arra, hogy László Gyula már 1943-ban felhívta a kutatók figyelmét a népi verses levelek összegyűjtésének, vizsgálatának fontosságára, amelyek a népi magatartásvizsgálat kulcsfontosságú forrásai lehetnek.⁶ Az írásbeliség fokozatos terjedésével nőtt a népi kéziratok mennyisége is. Ez a tény irányította a kuta-

tók figyelmét a népi kéziratok folklorisztikai, néprajzi, kortörténeti vizsgálatára. Hanák Péter kutatásai, következtetései újabb támpontokat nyújtottak a népi levelek vizsgálatának kérdéskörében.⁷

A gazdasági élet megszervezésében szintén fontos szerepet kapott az írás, a néprajzi szakirodalom is ezeket a típusú szövegeket azonosította leghamarabb.⁸ Az első monografikus jellegű tanulmányt Molnár Ambrus, néprajzkutatással is foglalkozó lelkész tette közzé, ebben egy sápi parasztember, Topa Mihály (született: 1839, meghalt: 1922) életével és gazdálkodásával foglalkozott, főként az 1890 és 1896 közötti esztendőkre vonatkozóan. Munkája a fenti személy naplójára és élő emlékezetre egyaránt támaszkodik.⁹ Nem sokkal később egy parasztgazdaság munkaszervezetéről tett közzé dolgozatot Molnár Mária, egy tarpai, 1940-es gazdasági iskolai munkafüzetet elemezve.¹⁰ Sz. Bányai Irén az újkortörténeti muzeográfia szempontjából elemezte a parasztirattárak jelentőségét, figyelve a családi eseményekre, a gazdálkodásra, levelezésre.¹¹ Ebbe a sorba illeszkedik Mohay Tamásnak a Nagy Sándor életéről és gazdálkodásáról írt könyve, amely, az általam bemutatott naplóhoz hasonlóan a 20. század első felét vizsgálja, pontosabban az 1925 és 1963 közötti éveket.¹² S. Laczkovits Emőke a háromszéki Esztelnek,¹³ Pozsony Ferenc pedig a szintén háromszéki Zabola vonatkozásában foglalkozott a gazdasági élettel.¹⁴ A két vizsgálat időrendben egymás mellé tehető, egymás folytatásaként is értelmezhető, hiszen S. Laczkovits Emőke az esztelneki Szacsvay-kúria egykori gazdáinak 1855–1900 között vezetett naplótöredékét vizsgálja, Pozsony Ferenc pedig az első világháború idejét egy zabolai tüzér levelezése alapján. Mindkét írott dokumentumanyag a gazdasági élet sajátosságait, az egyének gazdasághoz való viszonyát mutatja be.

¹ KATONA Imre 1977, 73.

² ALBERT Ernő 1999, 30.

³ KESZEG Vilmos 1998, 621.

⁴ UJVÁRY Zoltán 1980.

⁵ Lásd pl. a lengyel THOMAS, William I. – ZNANIECKI, Florian szerzőpáros munkáját.

⁶ ALBERT Ernő 1999, 30.

⁷ HANÁK Péter 1973.

⁸ VAJDA András 2013, 255.

⁹ MOLNÁR Ambrus 1967, 117–172.

¹⁰ MOLNÁR Mária 1970.

¹¹ Sz. BÁNYAI Irén 1973.

¹² MOHAY Tamás 1994.

¹³ S. LACZKOVITS Emőke 1994.

¹⁴ POZSONY Ferenc 2008; lásd még BERECZKI Ibolya – POZSONY Ferenc (szerk.) 2016.

Ferenc tüzér leveleinek hangsúlyos része a szülőfaluhoz kapcsolódik. „A frontról hazaküldött levelei azt tükrözik, hogy Ferenc baka mentálisan mindig is otthon volt...”, a fronton is számon tartotta az otthoni mezőgazdasági munkafolyamatokat.¹⁵

Ebbe a sorba illeszttem az általam vizsgált gazdanaplót (részletesebben alább ismertetem), amely időben a fent említett két vizsgálat folytatása lehetne, hiszen a két világháború közötti évekbe enged betekintést. Térben is az említett vizsgálatokhoz kapcsolódik, mert szintén Háromszék gazdasági, társadalmi életére nyit rálátást.

Az első világháború előtt a háromszéki gazdacsaládokban jól meghatározott volt a férfiak és a nők helye a gazdálkodásban, a família és a falu társadalmi életében. A családi gazdaság irányítása elsősorban a férfiak feladata volt, míg a nők általában a háztartást vezették. A zabolai gazdacsaládok háztartása és gazdasága a 20. század elején is alapvetően önállósra épült, éppen ezért nem figyeltek különösebben a piac szükségleteire vagy viszonyaira sem.¹⁶ Csernáton esetében éppen ennek ellenkezője mondható el, hiszen itt nagyszámú középbirtokos élt, akik, mondhatni, a gazdálkodó középosztály tagjai voltak, piacra is termeltek,¹⁷ a földművelés jelentette a megélhetési forrásukat.

Rövid családtörténet

A felsőcsernátoni Magyaróssy Ferenc (1871. április 8. – 1944. február 26.) Magyaróssy Dávid (1845–1925) és Végh Mária (1847–1921) legnagyobb gyermeke. Őt testvére volt, Mária, Zsuzsánna, Klára, Ilona és Károly.¹⁸ Feleségül vette az alsócsernátoni Molnár Ilonát, akinek a keresztelési anyakönyvi kivonatából tudjuk, hogy 1879. október 18-án született, 1953. április 14-én hunyt el. Örökös nélkül maradtak, de a bejegyzésekből tudjuk, nagyon sok keresztgyermekük, illetve gyámgyermekük is volt, akiket tanítottak Kézdivásárhelyen. A Kovászna megyei levéltárban található esketési anyakönyvből, illetve az ezüstlakodalmukra készített meghívóból tudjuk, hogy 1898. július 16-án kötöttek házasságot az alsócsernátoni református templomban, Ferenc 27, Ilona 19 éves volt ekkor. Esküvői tanúik Magyaróssy István zilahi református lelkész, Bakcsi

¹⁵ POZSONY Ferenc 2008, 191.

¹⁶ POZSONY Ferenc 2008, 194.

¹⁷ A bejegyzésekből világossá válik, hogy nagyon fontos volt a piacozás az életükben, leggyakrabban Kézdivásárhelyre jártak be eladni, illetve vásárolni, de részt vettek a helyi, környékbeli vásárokon, illetve Csíkszeredéig is eljutottak; mondhatni, életterük kb. 60 kilométeres körzetre korlátozódott.

¹⁸ Mária Dezső Józsefhez, Zsuzsánna Rákosi Károlyhoz, Klára Bölöni Mátéhoz, Ilona Rákosi Ignáchoz ment hozzá, Károly öcs-

Boldizsár ny. énekvezér voltak, eskető pap: Bodor Géza. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Magyaróssy család minden generációjából került ki pap, tanító.

Magyaróssy Ferenc jól felszerelt gazdasággal rendelkezett, lovakat, ökröket tartott, rendelkezett a mezőgazdasági munkálatokhoz szükséges eszközök nagy részével, vetőgéppel, boronával, ekével, lógereblyével, magtisztító géppel, tárcsás boronákkal, hordószeke-ekkel. Több szekere, parádés kocsija volt. A két világháború nehezebb éveiben is mindig több cselédet, külön leányt és legényt,¹⁹ illetve kocsist is tartott.

Fontos megjegyezni, hogy Alsó- és Felsőcsernáton között is voltak különbségek, mind gazdasági téren, mind mentalitásban. A népi mondás úgy tartotta, hogy „Alsóban volt a rang, Felsőben a lang.” Ez azt jelentette, hogy Alsócsernátonban élt a nemesi osztály, azonban Felsőcsernáton szorgalmával, iparkodásával, céltudatosságával jelentős birtokokra tett szert. Arra törekedtek, hogy minél több földbirtokot szerezzenek, majdnem mindenkinek 20–30 hektár tulajdona volt. Magyaróssy Ferenc, felsőcsernátoni lévén, bizonyára mentalitásában magával hozta az ottani szellemiséget, amellet, hogy családja is tehető volt.

Egy gazdanapló, amely meghaladja műfaját

Jelen tanulmány Magyaróssy Ferenc gazdanaplójával foglalkozik. A témáról közöltem már átfogóbb elemzést egy kötetben,²⁰ ugyanez az elemzés megjelent a *Csernátoni Füzetek* című időszakos kiadvány²¹ 67. és 68. számában, két részben. Ebben érintettem ugyan a gazdanaplóban tükröződő egyházi ünnepeket, ezúttal azonban ezekre helyezem a hangsúlyt.

A néprajzi irodalom parasztkrónika néven tartja számon a rendszeres, személyes vagy családi tárgyú feljegyzéseket. A *Magyar Néprajzi Lexikon* ide vonatkozó cikkelye szerint: „az alkotó jellegű paraszti írásbeliség 19. sz. elején jelentkező, prózai megnyilatkozási formája. A kéziratos naplók, illetve parasztkrónikák gazdasági, politikai, személyes vonatkozású feljegyzéseket, időjárási megfigyeléseket, természeti katasztrófák (árvíz, tűz, aszály) leírását s ennek kapcsán élménytörténeteket, filozofikus eszmefuttatásokat tartalmaznak. Kiváló adatokat szolgáltatnak

cse pedig a bölöni Henter Gizellát vette feleségül. Ilonának nem voltak utódai.

¹⁹ A cselédfogadásra több bejegyzést is találunk a vizsgált gazdanaplóban, egyet idézek itt, melyből látható, mennyiért szegődte el a cselédeket az 1920-as években: „Megfogadtam Bartalis Istvánt béresnek 4000 leu, 6 Hl (hektoliter) gabona, 10 sing posztó, egy malacz, ruha csinálást fizetem.” (1923. jan. 1.)

²⁰ DIMÉNY-HASZMANN Orsolya 2015.

²¹ DIMÉNY-HASZMANN Orsolya 2016; Uő 2017.

a gazdaság- és társadalomtörténet, meteorológia, néprajz- és nyelvtudomány számára.”²²

Az elemzett gazdanaplót parasztkrónikaként határozom meg, amelyet Magyaróssy Ferenc 47 éves korában kezdett el vezetni, negyedszázadon át írt bele, felesége pedig még két évig vezette, de már nem a korábbi rendszerességgel. (Érdeemes jelezni egyébként, hogy nemcsak férje halála után írt a gazdanaplóba, hanem korábban is, olyankor, amikor férje napokig nem tartózkodott otthon, főként a gazdasági életre és az időjárásra vonatkozó adatokat jegyzett be a gazdakönyvbe.) Így a napló életideje 25–27 év, majdnem egy emberöltőnyi idő. A napló 40 × 29 cm-es vaskos füzet, kemény kartonháttal, fél bőrkötéssel, nyomdailag kis rubrikákra van osztva, vonalazása és rovatolása arra utal, hogy eleve könyvelésre szánhatták. A bejegyzőnek első dolga a füzetrel a sorszámozás lehetett, hiszen 2–487. számozott lapja van²³, azonban elől is, hátul is vannak üresen maradt oldalak. Az 1-es oldalt kivágták, jól látszik a lapfoszlány. A tényleges beírások a 10–429. lapokon találhatók. Első olvasásra úgy látszott, hogy az 1919. január 1., szerda, illetve 1946. december 29., vasárnap közti bejegyzéseket tartalmazza. Épp ezért, no meg az írás rutinossága, rendszeressége miatt is az volt az érzésem, hogy biztosan lehetett még ez előtt is naplója Magyaróssy Ferencnek. Azonban, elérve a 350. lapot, arra figyeltem fel, hogy a legfelső sorban, ahol addig az 1919-es évszám kapott helyet, 1918 van, pontosabban 1918. XII. 7. Megbizonyosodtam arról, hogy valójában 1918 decemberével kezdődik a füzet. Ez az időszak fordulópontot jelentett a bejegyző és felesége életében, meg tudjuk, hogy ekkor költöznek Alsócsernátonba.

A családról Magyaróssy Ferenc egyik testvérének unokájával beszélgettem,²⁴ ebből a beszélgetésből kaptam választ és magyarázatot a fenti eseményre. A családi emlékezet szerint Magyaróssy Ferenc Kézdí királybírája volt, de nem esküdött fel a román államra, és 1918-ban elveszítette állását. Gyászjelentőjén a neve alatt az olvasható: ny. tb. szolgabíró, földbirtokos. A két adat összefüzléséből arra következtettek, hogy valóban köztisztviselő lehetett, és 1918-ig Kézdívásárhelyen éltek.

Magyaróssy Ferenc és Molnár Ilona örökös nélkül hunytak el, vagyonuk szétoszlott a család közt,

illetve az államosítás áldozatává vált. Érdekes módon a napló egy közeli lakásban, Könczey Katalin tanítónőnél megmaradt. Ők családi barátok voltak, gyakran töltötték az időt egymás társaságában. Valószínű, lelki kötődések miatt őrizte meg ezt is, néhány más családi irattal együtt, mint Magyaróssy Ferenc neki címzett gyászjelentője, az ezüstlakodalmukra küldött meghívó, egy fénykép Ferencről stb. Ezeket az írott emlékeket Haszmann Pál Péter muzeológus gyűjtötte össze 2001-ben. Mivel a Könczey család leszármazottai sem élnek már a községben, a telket a házzal elidegenítették, azóta már le is bontották, valószínű, az enyészeté lett volna ez az értékes „parasztkrónika” is, ha akkor nem kerül Haszmann Pál Péter muzeológushoz és ezáltal a múzeum levéltárába.

Öt nagy témakört különíthetünk el a naplóban, hangsúlyosak a gazdasággal kapcsolatos adatok, de mellette időjárással, sajátos természeti jelenségekkel²⁵ kapcsolatos feljegyzések, közösségi ügyek, szokásvilág, kapcsolatháló is szépen kirajzolódik a bejegyzésekből.

Alaposabb vizsgálat nyomán megállapítható, hogy nem egyszerű gazdanaplóval van dolgunk, nem csak gazdasággal kapcsolatos feljegyzéseket találunk benne, hanem egy család, sőt egy közösség két világháború közötti életének krónikáját olvashatjuk belőle. A napló forrásértéke így nemcsak a család története szempontjából jelentős, hanem az egész közösség, főként a Csernátonban élő nagyszámú, hozzájuk hasonló földterülettel rendelkező földbirtokos életvitelének megrajzolására vonatkozóan is. „A néprajztudományban axiómaszerűen tudott tétel, hogy a paraszti életmódban és értékrendben a földbirtok központi szerepet játszik. A föld köré szerveződnek, a földhöz viszonyuló kapcsolatukban értelmeződnek az agrártársadalom olyan alapvető struktúrái, mint az üzemszerkezet, a család, a kapcsolathálók rendszere, az értékrend, a fogyasztás, a kognitív ismeretek stb.”²⁶

Egyházi ünnepek lenyomata a gazdanaplóban

Egyik, általam érdekesnek ítélt elemzési szempont a közösség szokásvilágának vizsgálata a beírások tükrében. Itt fontosnak tartom leszögezni, hogy elsősorban a jeles napok köré szerveződő szokásvilágra figyeltem, melyek az egyházi évet követik, ezek közül

²² KÜLLŐS Imola 1981, 186.

²³ Csak a páratlan oldalakat számozta, így két oldalnak tulajdonképpen egy szám felel meg. Beírást a lap mindkét oldalán, vagyis 838 oldalon találunk.

²⁴ Adatközlő: Bölöni Dávid, Csernáton.

²⁵ Pl. orkán erejű szél, nagy szél, szivárvány februárban, földrengések. A legnagyobb erejű földrengés az 1940-es volt, erről így írt: „Reggel 3 órakor erőss földrengés volt olyan, hogy mindenki

megjéjt és kifutott. 1940. XI. 9.” 1930 augusztusában erős szél volt, mely kihatott a termésre is, nagyon sok mindent tönkretett. December 31-i bejegyzésében megemlíti. Így írt akkor róla: „Este erős orkán jég és eső épületeket elbontott fákat kidöntött, szekereket ledöntött, nálunk a nagy cseresznye fát kitörte, fákat kitört, szalma kazalt és asztagot elhányt.” (1930. augusztus 9.)

²⁶ BALOGH Balázs 2002, 180.

is leghangszúlyosabban a karácsonyi, húsvéti ünnepkör rajzolódik ki.

A vallásos közösségek legnagyobb időegysége az egyházi év, melynek keretében a keresztények Krisztus élettörténetének legfontosabb eseményeire emlékeznek. A karácsony, húsvét, pünkösd napjainkban is a keresztény kalendárium legjelentősebb ünnepköre Erdélyben is.²⁷

A karácsonyi ünnepkör a december 24. és 27. közötti időszakot foglalja magába, de Magyaróssy gazdanaplójában már december 23-i bejegyzésekben találunk utalásokat az ünnepi készülődésekre, mint amilyen a takarítás, állatvágás. A karácsonyi sütés-főzés általánosságban jelenik meg, csupán a káposztagyalulás és a tészta-, illetve kalácssütés van említve név szerint. A házban való, illetve a ház körüli rendezés, takarítás is általános volt. Az ünnepek alatt elmentek templomba, találunk utalást a karácsonyi legátus fogadására vonatkozóan. 1928-ból és az 1930–1933 közötti évekből december 24-én karácsonyfa-díszítésre való utalásokat is találunk: „Feleség tortát süített azután karácsony fa díszíteni járt.” (1928), „...Délután Irénél volt karácsonyfázní este karácsony vacsorán” (1933). A karácsonyi ünnepek alatt elég intenzív volt a vendégeskedés, azaz vendégek fogadása vagy vendégségbe járás. Ez elsősorban a rokonokkal való kapcsolattartást erősítette, a szülők, testvérek látogatják, köszöntik egymást, illetve a baráti körbe tartozó családok is, akik közt jegyzőt, tanítót, patikust, orvost, lelkészt és másokat találunk. A jeles napok közül december 28., Aprószentek napja is majdnem minden évben be van jegyezve a dátum alá. Egészen 1924-ig, hat éven át, édesapja haláláig (1925. január 10-én hunyt el) Dávid-napoztak ezen a napon. Február 2-a, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe, lévén katolikus ünnep, egyetlen kivétellel (1934) szintén megjelenik, nem kiemelten ugyan a dátum alatt, ahogy a naplóírónak szokása kiemelni más jeles napokat, de a bejegyzéseket olvasva több utalás van arra, hogy a cselédek elmentek templomba ezen a napon: „a leány gyertya szentelni a templomba volt”. A nagyböjt kezdetét jelző húshagyó kedd, hamvazószerda közül a húshagyó keddet jelöli, ehhez kapcsolódóan elmondható, hogy szokás volt a kürtöskalács-sütés, és bálakat is tartottak. Az ünnepre, ünnepi készülöttekre vonatkozó bejegyzések mindig a gazdasággal kapcsolatos bejegyzés után kapnak helyet, s noha mellékesebb szereppel bírnak, végigkísérik az egész naplót: „A legény nyári fát vágott a maradékokból. Kürtös kalács sütés volt. A nagy hordot megcsapoltuk. A cselédek mind bálba mentek. Délelőtt napos délután szeles hűvös.” (1935. III. 5.)

„Pucolás, zsirolvasztás, kürtös kalács sütés volt. A legény seprüt kötött. Napos hideg kevés hó.” (1928. II. 21.) „Délelőtt a tarkák haját lenyirtuk. Délután lójártatás volt. Feleség kürtös kalácsot süített. Felleges hideg szél.” (1936. II. 25.)

Egy következő résztema, amire kitérek, a húsvéti ünnepkörhöz kötődő napok, a nagyheti, húsvétvasárnapi, illetve húsvéthétfőhöz kapcsolódó szokásokkal. 1919 és 1946 között húsvét III. 24. és IV. 25. közé esett. Mivel ez az időszak már az aktív mezei munkák ideje, itt is részletes bejegyzéseket olvashatunk a gazdasági élettel kapcsolatosan. „Nagypéntek. A vetést elvégeztük elvettünk 4 Hl tiszta árpát 2 Hl kaszálásnak valót. Estig szántottunk vetettünk mert Károlynak a gép kellett. András itt volt. Kellemes idő széllel.” (1919. IV. 18.), „Hám és kocsi pucolás volt. Feleség tésztát süített veteményezett, virágot ültetett. Délután Palinál voltam ő itt járt 1000 leut kért. Délelőtt napos, enyhe, délután felleges, szeles. (1925. IV. 10. Nagypéntek)”, „Nagy kalács sütés volt. 3 helyre is. A legény pucolt udvart is sepert stb. Turitól vettem egy bőr nélküli bárányt 7 kiló 240 leu. Felleges estefelé eső azután havazó.” (1929. III. 30. Nagyszombat), „Délelőtt a templomban voltunk a cselédek is mind ott voltak. Este ide jött Dr. Jakó tiszteletes²⁸ 2,30-ig elbeszélgettünk. Napos szép idő délután szeles. (1943. IV. 25.), „Délelőtt a feleséggel együtt templomba voltunk, sok vízbe vető járt... (1943. IV. 26. Hétfő, Húsvét II.)”, „Reggel a török buzát újból vettük mert tegnap keveset vettünk. Az ökrök a Tanorokat megboronálták azután 2 legény az ágakat kitakarította. A kocsis a parádés hintót pucolta. A mészáros az eladott 6 bárányt elvitte, egyet megölettem. 7 czirét kicsaptam. Délután Vásárhelyt voltam bevásárolni és a szolgabirosnál. Reggel perméző azután napos. (1924. IV. 18. Nagy Péntek)”.

A néhány kiemelt idézettel szemléltetni kívántam azt, hogy az ünnepek idején sem álltak le a munkálattal, azon túl, hogy az ünnep napját megtartották, megszentelték, csupán az időjárás volt az, ami visszafogta őket a földeken való munkálkodástól. A húsvéti ünnep, akárcsak a karácsonyi, alkalmat kínált arra, hogy a rokonok összegyűljenek, együtt ebédeljenek, ünnepeljenek. Itt is elsősorban a rokonokat köszöntik, látogatják meg, illetve fogadják, utána a barátokkal töltenek el több időt. A vízbevetés szokása is több bejegyzésben megtalálható, az étkezési előkészületek közül pedig általános a kalácssütés, bárányvágás ebben az időszakban. Találunk példát arra is, hogy húsvéti bált tartottak, amin a cselédségnek szokása volt részt venni.

²⁷ Vö. POZSONY Ferenc 2006, 191.

²⁸ Jakó Dénes tiszteletes.

Az egyházi jeles napok közül megtaláljuk a naplóban még a pünkösdsöt, pontosabban pünkösdsvasárnapot és pünkösdhétfőt mint megjelölt ünnepet. Ez 1919 és 1946 között a május 20. – június 9. időszakban volt.

Azt láthatjuk, hogy ekkor is szokás volt elmenni templomba, kilátogatni a temetőbe, „megcsinálni” a közeli sírjait, ugyanakkor rokon, baráti ebédekre, vacsorákra is sor került. De találunk utalást majálisra, bála is, a gazdasággal kapcsolatos bejegyzések mellett: „Reggel a szilasi borjukot elhajtották fel. Az 5 malacot eladtam 275 leuért. Reggel édes apámat néztem meg. Ebédre apám itt volt. Feleség feljárt a temetőbe. Délután a barom piacon levő majálist néztük. Este itt járt Vitályos Gábor²⁹ és neje.” (1921. V. 15. vasárnap Pünkösds), „Itthon voltunk. Ebédre itt volt Könczey és neje. A masinába bál volt ott volt az összes cselédség. Napos felleges közben perméző.” (1923. V. 20.). De találunk kirándulásra való utalást is a pünkösdi bejegyzések között: „Fülöp Gábor és társaival a Csókáshoz³⁰ kirándultunk. Reggel mentünk, este jöttünk, jól eltelt. Délelőtt napos meleg estefelé jó eső. (1936. VI. 1 Hétfő, II. Pünkösds)”

Az egyházi ünnepek közül a bejegyzések dátuma alatt kiemelve szerepel még áldozócsütörtök, úrnapija, de ezekhez kapcsolódóan nem találtam semmilyen sajátos bejegyzést, a napi gazdasági életre vonatkozókon kívül. Még egyetlen egyházi jeles napot fontosnak tartok megemlíteni, és ez a katolikusok templombúcsúja, Urunk színeváltozásának ünnepe, augusztus 6-a. Ugyan ők reformátusok, de a cselédség között bizonyára voltak katolikusok is, és ezen a napon gyakran elmentek ők is a katoli-

kus templomba, a búcsúra. Láthatólag az a nap az egész falu ünnepnapja volt. Ilyen bejegyzéseket olvashatunk: „Délelőtt a katolikus templomba voltunk mert bucsu. Délután kirándulni indultunk de az eső beszoritott Albert bátyámhoz, s estig ott ültünk.” (1926. VIII. 8.), „Bucsu nap volt vendég nem volt...” (1922. VIII. 6.), „Bucsu nap honn voltunk...” (1920. VIII. 8.).

Mivel a Mindenszentek napját nem találtam kiemelve, beleolvastam a november 1-jei bejegyzésekbe, és az mondható el, hogy a halottak napi szokások hasonlóak voltak a maiakhoz, azonban itt nem találtam olyan jellegű bejegyzést, hogy ekkor a rokonokkal találkoztak vagy összeültek volna. Ha a mai szokásvilágot nézzük, ami Mindenszenteket illeti, elmondható, hogy egy olyan nap, amikor a távolba szakadt rokonok, barátok megkeresik, meglátogatják azokat, akik a faluban maradtak. Elmennek a szülői házhoz, sok esetben ez az egyetlen hazalátogatási alkalom. Alig néhány bejegyzésben van utalás arra, hogy kimennek együtt a temetőbe. Gyakoribb, hogy a felesége egyedül ment, de találunk a '30-as évektől már olyan bejegyzéseket, hogy virággal, feleségével együtt látogattak el mindkét temetőbe. Mivel reformátusok, ahogy erre már utaltam, nem volt szokásuk a gyertyagyújtás, arra vonatkozó adatom nincs, hogy ezt a református felekezethez tartozók művelték-e. Ilyen bejegyzéseket olvashatunk: „...Feleség a temetőbe járt...” (1923), „Nagy mosás van. A kőműves ide jött istálló reperálni. Délelőtt a városba jártam gipszért, délután a temetőbe járt feleség. Napos enyhe.” (1926), „Délelőtt honn voltunk. Délután ugy az alsó mint a felsőbeli temetőbe virágot vittünk. Napos felleges enyhe.” (1936).

²⁹ Vitályos Gábor körjegyző.

³⁰ Felsőcsernáton északra elterülő erdejében, a Nagypatak völgyében, az Ika várától 2–3 kilométerre található egy édes-kénes (kénhidrogénes és szulfátos) gyógyvízforrás, ahol a két világháború között Csókás-feredő néven 10 × 4 méteres strand is működött. A fürdőt 2012 nyarán, a székelyföldi fürdő- és közösségépítő kalákamozgalom részeként újjátották fel. Gyógyvizét ivókúrára és külső kezelésekre főként a középkorú és idősebb korosztály veszi igénybe. A félköríves szentélyzáródású, Árpád-kori templom romja a falu régi településhelyén mind a mai napig azonosítható. A hagyomány az Ika vára alatti települést a reformáció előtt búcsújáróhelyként tartotta számon, és egy közeli csodatevő gyógyforrást is emlegetnek, ahová a hívők zarándokoltak. A Csókás-forrásról van szó, amelynek gyógyító hatását a ma élő csernátoniak is ismerik. A naplóban többször olvashatunk utalást arra, hogy a Csókáshoz kirándultak. pl. „A patikásékkal elmentünk a Csókás alá feredni tiszta rendbe van jól megferedtünk, megébédeltünk...” (1927. VI. 13.). Fürdőélettel kapcsolatosan még a „Csiszár feredő” említődik, oda gyakran nyár idején egy hétre is

felmentek, megfigyelésem szerint mindig felváltva, egyikük ott-hon rendezte a gazdaságot. De volt arra is példa, hogy csak egy napot, fél napot töltöttek ott: „Feleséggel a Csiszár feredőre voltunk jól megferedtünk...” (1935. VI. 30.) Parasztkok rendszerint csak néhány napot időztek gyógyhelyeken, mert nem hagyhatták hosszabb időre gazda nélkül birtokukat és házukat. A polgári középréteg tagjai inkább megengedték maguknak a több hetes fürdőzést. Az első világháború után a hagyományos fürdőélet megváltozott. A vesztes háború után a korábbiaknál nehezebb gondokkal szembekerülő emberek szívesebben emlékeztek a megszépülő múltra, amikor még volt idő heteket fürdön tölteni, a tisztaság ellátást meg tudták fizetni (lásd KÓSA László 2003, 81–85). Csernátontól mintegy 30 kilométerre található a Csiszár-fürdő Bálványoson, ez 1895-ben jött létre, alapítójáról, Csiszár Dénesről kapta a nevét. Azt láthatjuk, hogy évente elmentek oda üdülni. Ennek részletes elemzését ez a dolgozat nem kívánja elvégezni, de fontosnak tartottam ezen a ponton megjegyezni. Azt is itt említem meg, hogy borvizért is Bálványosra jártak, 100–180 üveggel töltöttek általában.

Összegzés

Az írás-olvasás elterjedésével minden nagyobb gazdaságban elkezdtek vezetni valamiféle számadást, a gazdasági élet megszervezésében fontos szerepet kapott az írás, a néprajzi szakirodalom is ezeket a típusú szövegeket azonosította leghamarabb. Jegyezték a bevételeket, kiadásokat, termésre, gazdaságra vonatkozó fontos információkat, de ezek az dokumentumok jórészt megsemmisültek az államosítással, a családok, birtokok széthullásával.

Jelen dolgozat a naplóban rejlő számos elemzési lehetőség közül csupán egyre fókuszálva világít rá annak tartalmára, éspedig az egyházi ünnepekhez kapcsolódó jeles napokat, azokhoz kötődő szokásokat, gazdasági élethez kapcsolódó tevékenységeket vesz számba. A naplót végigolvasva láthatjuk, hogy a gazdálkodó ember élete mennyire az időjárás függvényében szerveződött, mindennapjait a gazdasággal kapcsolatos teendők szervezték, alakították, az év minden napja jól meghatározott tevékenységek mentén zajlott.

Magyaróssy Ferenc „parasztkrónikája” a székely földbirtokos réteg szempontjából jelentős időszakot ölel fel, a két világháború közötti periódust, amikor idegen hatalom rendezkedett be a maga törvényei szerint, szétrombolva egy jól szervezett társadalmi, gazdasági struktúrát. A naplóírás láthatóan kiemelt jelentőséggel bírt Magyaróssy életében, köztisztviselő lévén 1918 előtt, az írás mindennapi elfoglaltsága lehetett. Valószínű, ezt a napi gyakorlatot menekítette át megváltozott élethelyzetében a gazdasággal kapcsolatos kérdések, napi teendők, időjárás és más említésre méltó történetes rendszeres feljegyzésébe. Gazdanaplójában egy olyan átfogó krónikáját írta meg közössége földbirtokos rétegének, melyhez hasonló, ezt az időszakot lefedő írott emléket nem is ismerünk az adott közösségből. A napló forrásértéke így nemcsak a család története szempontjából jelentős, hanem az egész közösség, főként a Csernátonban élő nagyszámú, hozzájuk hasonló földterülettel rendelkező földbirtokos életvitelének megrajzolására vonatkozóan is. Ilyenképpen szélesebb, összetettebb kontextusban is elhelyezhető, illetve értelmezhető.

Dimény-Haszmann Orsolya – Haszmann Pál Múzeum, Csernáton 326., RO-527070; haszmannorsi@yahoo.com

Irodalom

ALBERT Ernő

1999 A népi verses levelekről, in: Keszeg Vilmos (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 7. Írás, írott kultúra, folklór*, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 30–56.

BALOGH Balázs

2002 *Gazdák és zsellérek. Gazdálkodási stratégiák Tápon*. Akadémiai Kiadó, Budapest

BÁNYAI Irén, Sz.

1973 A paraszttiráták jelentősége az újkortörténeti muzeológiában, *Studia Comitatensia* 2, 161–171.

BERECZKI Ibolya – POZSONY Ferenc (szerk.)

2016 *Üzenet a frontról: Ferenc tüzer levelei 1914–1918*, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.

DIMÉNY-HASZMANN Orsolya

2015 Jeles napok egy csernátoni gazdanapló tükrében 1918–1946 között, in: Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére*, Kriza János Néprajzi Társaság – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár – Sepsiszentgyörgy, 769–787.

2016 A csernátoni Magyaróssy Ferenc naplója, *Csernátoni Füzetek*, 2016, 67, 10–12.

2017 A csernátoni Magyaróssy Ferenc naplója 2, *Csernátoni Füzetek*, 2017, 68, 10–13.

EGYED Ákos

1981 *Falu, város, civilizáció*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

HANÁK Péter

1973 Népi levelezések az I. világháborúból, *Valóság*, XVI, 3, 62–87.

KATONA Imre

1994 A népi kézíratos katonakönyveink művelődéstörténeti jelentősége. *Honismeret*, XXII, 2, 72–74.

KESZEG Vilmos

1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

1998 Írott szövegek egy személy életemében, *Ethnographia*, 109, 2, 589–628.

2008 *Alfabetizáció, trászokások, populáris írásbeliség. Egyetemi jegyzet*, BBTE–KJNT, Kolozsvár.

KÓSA László

2003 Fördőélet az Osztrák–Magyar Monarchia idején (1996), *Művelődés. Antológia*, Kolozsvár, 80–86.

KÜLLŐS Imola

1981 parasztkrónika szócikk, in: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* IV, N–Szé, Akadémiai Kiadó, Budapest, 186.

LACZKOVITS Emőke, S.

1994 Gazdasági naplótöredék a háromszéki Esztelnekről, *Studia Comitatensia*, 23, 413–421.

MOHAY Tamás

1994 Egy naplóíró parasztember. Nagy Sándor élete és gazdálkodása a 20. század első felében Ipolynyéken, *Dissertationes Ethnographicae*, 10, Budapest.

MOLNÁR Ambrus

1967 Egy parasztgazda élete és gazdálkodása a Bihar megyei Sápon 1840–1846, *Agrártörténeti Szemle*, IX, 117–172.

MOLNÁR Mária

1970 Egy parasztgazdaság munkaszervezete (Tarpa 1941.). *Agrártörténeti Szemle*, XII, 497–519.

POZSONY Ferenc

2006 *Erdélyi népszokások*, Egyetemi jegyzet, KJNT–BBTE, Kolozsvár.

2008 Gazdasági élet Zabolán az első világháború idején egy zabolai tüzér leveleinek tükrében, in: Ilyés Sándor – Keszeg Vilmos (szerk.): *Az eltűnt katona. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 16*, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 189–199.

THOMAS, William I. – ZNANIECKI, Florian

2002–2004 *A lengyel paraszt Európában és Amerikában*, 1–6, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

UJVÁRY Zoltán

1980 *Népszokás és népköltészet*, Debrecen.

VAJDA András

2013 *Az írás és az írott szó hatalma*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.

Sărbătorile religioase ca factori de organizare a comunității reflectate într-un jurnal al unui agricultor din Cernat

(Rezumat)

Jurnalul lui Ferenc Magyaróssy, a fost scris între cele două Războaie Mondiale, perioadă de mare importanță pentru comunitatea de agricultori din Cernat.

Pe parcursul acestor ani, s-a stabilit o nouă putere, care a început să erodă structurile socio-economice bine stabilite a comunității lui Magyaróssy. Fiind funcționar public înainte de 1918, scrisul era o activitate de zi cu zi pentru el. Probabil că prin redactarea jurnalului a continuat această practică, prin înregistrarea problemelor legate de gospodărie sau a evenimentelor de importanță. Jurnalul său este o sursă istorică fără unică nu numai în privința istoriei familiei și a gospodăriei sale, dar și pentru societatea de agricultori ai regiunii.

Religious Feasts as Means of Organizing the Local Community, as Reflected in The Journal of a Farmer

(Abstract)

The journal of Ferenc Magyaróssy, a szekler farmer, was written during the inter-war period, which constituted an important era for the local farmers' community. During these years the newly constituted (Romanian) authority challenged the well-established social and economic structures of the local community. Keeping a journal must have been an important part of Magyaróssy's life, being a former public servant, the act of writing had been a common activity for him. Most likely that by recording memorable events, problems regarding his farm, etc. he re-enacted his formal office routine. His journal is a unique historical source not just about his family, but about his community, as well, especially about the farmers with the same amount of land.

Mellékletek

KERESZTELÉSI						ANYAKÖNYV.					
Folyó száml.	Ev és napja		MEGKERESZTELTEK		Törvényesség	Szülék neve, vallása, állapota.	Lakhely a ház számmal.	Keresztatyák s anyák neve, állapota.	Keresztelő lelkész neve.	Bába neve.	Észrevételek.
	a születésnek	a kereszttételnek	n e v e								
43.	1879. No. 9.	1879. No. 22.	Pál	X	tör. vé. nyel.	apján: Kovács Andriás és felesége Székely Anna. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 320. h. 11. sz.	apján: Székely Antal és felesége Szabi Eva. —	Kovács Károl	Péli Anna.	Meghalt Decemb. 6. 1879. —
44.	1879. Nov. 16.	1879. Nov. 29.	Anna		tör. vé. nyel.	apján: János Andriás, és felesége Szabai Anna. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 321. h. 11. sz.	apján: János József és felesége Mántó Eva. —	Kovács Károl.	Varga Mária.	1879. —
45.	1879. Dec. 4.	1879. Dec. 13.	László	+	tör. vé. nyel.	apján: János Szécsényi és felesége Borbírók Mária. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 290. h. 11. sz.	apján: János János és felesége Jánosné Rozsa. —	Kovács Károl.	Külföldi kápolna. —	+ 1880. máj. 2.
46.	1879. Nov. 27.	1879. Dec. 14.	Andriás	+	tör. vé. nyel.	apján: Károly Kezencs, és felesége Hajda Mária. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 48. h. 11. sz.	apján: János Ignác és felesége Károlyai Júlia. —	Kovács Károl.	Varga Mária.	+ 1880. jun. 3.
47.	1879. Okt. 6.	1879. Dec. 18.	Ilona		tör. vé. nyel.	apján: János János és felesége Jánosné Mária. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 90. h. 11. sz.	apján: János János és felesége Jánosné Júlia. —	Kovács Károl.	Kovács Mária és neje Albrecht.	1879. —
48.	1879. Dec. 19.	1879. Dec. 20.	Sándor	X	tör. vé. nyel.	apján: János János és felesége Jánosné Mária. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 235. h. 11. sz.	apján: János János és felesége Jánosné Mária. —	Kovács Károl.	Varga Mária.	Meghalt Decemb. 26. 1879. —
49.	1879. Dec. 16.	1879. Dec. 23.	Péli	X	tör. vé. nyel.	apján: Munkácsy Andriás és felesége Kissi Juli. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 352. h. 11. sz.	apján: János János és felesége Jánosné Mária. —	Kovács Károl.	Varga Mária.	Meghalt 1884. máj. 21. —
50.	1879. Dec. 9.	1879. Dec. 24.	Amália		tör. vé. nyel.	apján: Károly János és felesége Jánosné Anna. ev. ref. hitűek.	Alcsónán. 248. h. 11. sz.	apján: Károly János és felesége Jánosné Anna. —	Kovács Károl.	Varga Mária.	1879. —

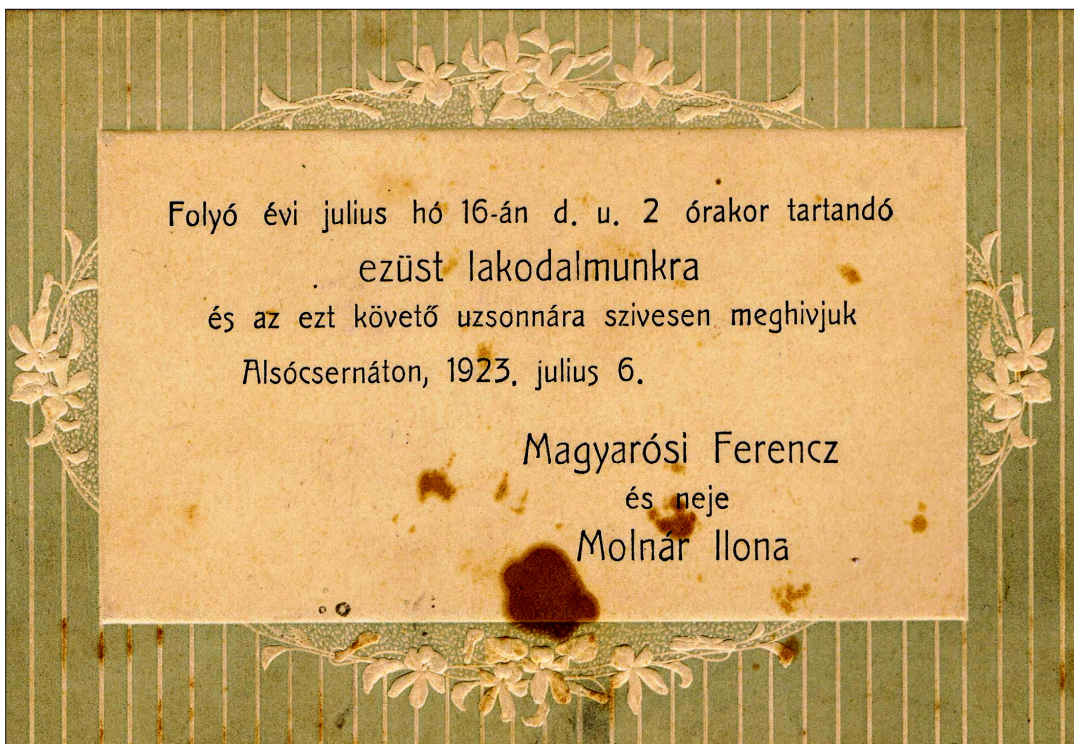
Molnár Ilona keresztelési anyakönyvi kivonata

Magyaróssy Ferenc 25 éves korában, 1896-ban

ESKETÉSI 1898 ⁹						1898 ⁹ ANYAKÖNYV. 61 / 21.				
Folyó száma.	Éve és napja az esketésnek	VÖLEGÉNYNEK és MENYASZSZONYNAK				Tanúk neve, állapota.		Összes esketőnek neve,	Kibíráltak-e, kik vagy felmentvegyesetek a hirdetésről?	Észrevételek.
		Neve és állapota	Születési és lakhelye a ház esketésével	valása	Ésköszönytelen vagy kijelentés	Kik előtt a kihirdetés	kik előtt az esketés történt			
6.	1898. május 30.	Völeg: <i>Szűcs István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Szűcs István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
7.	1898. május 31.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
8.	1898. június 1.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
9.	1898. július 16.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
10.	1898. december 1.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
1899.		<i>Ezüstlakodalmunkra</i>				<i>kilencsenkilenc</i>				
11.	1899. július 16.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
12.	1899. július 16.	Völeg: <i>Molnár István</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		
		<i>Ménass: Molnár</i>	<i>Ménass: Molnár</i>	<i>cs. mf.</i>	<i>28. é.</i>	<i>vidék.</i>	<i>Molnár István</i>	<i>Podorháza</i>		

Molnár Ilona és Magyaróssy Ferenc esketési anyakönyvi kivonata

Molnár Ilona és Magyaróssy Ferenc ezüstlakodalmára készített meghívó

